

Krzysztof Indecki

O SPOSOBIE KSZTAŁTOWANIA SIĘ PASERSTWA
JAKO PRZESTĘPSTWA *SUI GENERIS*

(Ujęcie prawno-historyczne)

Przestępstwo paserstwa znane jest najstarszym pomnikiem prawa karnego świata.

Na przestrzeni wieków, w ustawodawstwach poszczególnych krajów, przeszło ono interesującą ewolucję. Ewolucja ta dotyczyła zarówno sposobu ujęcia znamion tego przestępstwa, jak i sposobu rozumienia jego istoty.

W niniejszym opracowaniu brak jest miejsca na szczegółową analizę tego zagadnienia. Z tego powodu ograniczę się tu do przedstawienia jednego z jego aspektów, mianowicie stopniowego wydzielenia się paserstwa z konstrukcji udziału w przestępstwie poprzedzającym paserstwo w samodzielne przestępstwo. Problematyka ta przedstawiona zostanie na przykładzie następujących ustawodawstw karnych: niemieckiego, austriackiego, francuskiego oraz rosyjskiego — poczynając od okresu średniowiecza, na czasach współczesnych nam kończąc.

Taki dobór ustawodawstw uzasadniają następujące względy: odnośnie do prawa niemieckiego i austriackiego oraz rosyjskiego — natury historycznej, mianowicie niektóre z kodeksów karnych tych państw obowiązywały przejściowo na ziemiach polskich byłego zaboru pruskiego, austriackiego i rosyjskiego (np. kodeks karny rosyjski z 1903 r., kodeks karny Austrii z 1852 r., kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 r.), odnośnie zaś do prawa francuskiego — to wydaje się być ono reprezentatywne dla obszaru państw romańskich w zakresie rozwiązania odpowiedzialności za paserstwo.

I. PRAWA NIEMIECKIE I AUSTRIACKIE

W okresie średniowiecza w niemieckim prawie karnym, przyjmowanie i kupno rzeczy skradzionych ze świadomością ich przestępnego pochodzenia karane było tak jak przestępstwo kradzieży¹.

Niekiedy zrównanie odpowiedzialności pasera z odpowiedzialnością złodzieja wymagało, oprócz posiadania rzeczy uzyskanej z przestępstwa, również zaprzeczenia pasera, że rzecz, która znajduje się w jego władaniu, pochodzi z kradzieży. Taki wymóg statuowały prawa bawarskie. Według tego prawa przyznanie się do kupna lub przyjęcia na przechowanie rzeczy skradzionej karane było grzywną².

Szerzej ujmują konstrukcję przestępstwa paserstwa przepisy Zwierciadła Saskiego, zgodnie z którymi paserstwo polegało na nabywaniu rzeczy skradzionych, uprzednio sprzeniewierzonych, znalezionych³, a także na braniu udziału w podziale łupów pochodzących z kradzieży i rozbojów⁴.

W omawianym tu okresie odnajdujemy próby oddzielenia odpowiedzialności pasera od odpowiedzialności sprawcy przestępstwa poprzedzającego paserstwo. Początkowo następowało to poprzez zagrożenie paserstwa odrębną karą pieniężną (takie rozwiązanie przyjęły prawa miejskie Nadrenii); prawa Lubeki wymagały zaś, aby paser miał *animus rem sibi habendi*, jak i świadomość przestępnego pochodzenia rzeczy. Świadomość przestępnego pochodzenia rzeczy dowodzono paserowi bezpośrednio, albo przyjmowano ją na podstawie okoliczności nabycia rzeczy, co praktycznie oznaczało preasumpcję winy⁵.

W piśmiennictwie próby te nie zostały uznane jako wprowadzające indywidualną odpowiedzialność pasera; przyjmuje się bowiem, że indywidualną odpowiedzialność takich osób wprowadziła dopiero *Constitutio Criminalis Carolina* z 1532 r. (CCC)⁶.

W CCC paserstwo traktowane było jako pomoc po dokonaniu przestępstwa kradzieży lub rozboju, udzielona ich sprawcom (art. 40). W praktyce za pomoc taką karano łagodniej niż za przestępstwo poprzedzające paserstwo⁷.

W ramach pomocy po dokonaniu przestępstwa ujmowały odpowiedzialność pasera również późniejsze kodeksy karne.

¹ Por. S. Rozenband, *Paserstwo*, Warszawa 1930, s. 10.

² Por. *ibidem*.

³ Por. *ibidem*, s. 12.

⁴ Por., W. Maisel, *Poznańskie prawo karne do końca XVI w.*, Poznań 1963, s. 75.

⁵ Por. *ibidem*.

⁶ Por. *ibidem*, s. 79.

⁷ *Ibidem*.

W szczególności czyniły tak: *Codex Iuris Bavarici Criminalis* z 1751 r. oraz *Constitutio Criminalis Theresiana* z 1768 r. Kodeksy te przeprowadzały rozróżnienie na pomoc udzieloną przed, w czasie i po dokonaniu czynu przestępnego jego sprawcy⁸; paserstwo, mimo że nie stanowiło tam przestępstwa samodzielnego, rozważane było niezależnie od tzw. przestępstwa głównego⁹.

Do kodeksów karnych, w których wypadki współdziałania ze sprawcą czynu poprzedzającego paserstwo rozpatrywano w kategoriach pomocy po dokonaniu przestępstwa głównego, należy również *Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten* z 1794 r. Zatrzymajmy się nad postanowieniami tego kodeksu jako typowego dla epoki przejściowej od feudalizmu do kapitalizmu.

W § 74 Landrechtu pruskiego ustanowiono zasadę, że udzielenie pomocy nawet bez uprzedniego porozumienia ze sprawcą „w czasie, gdy czyn został spełniony”¹⁰ jest współsprawstwem tego czynu, jeżeli pomoc ta polegała na „podaniu ręki”, „odbywaniu straży” lub na „innym sposobie”.

W przepisach o uczestnictwie (do których należy również § 74) znajdujemy jednakże i przepis (§ 83), który nakazywał sprawców pewnych przypadków współdziałania po dokonaniu przestępstwa karać łagodniej niż sprawców przestępstwa, do którego pomoc ta została udzielona. Chodziło o przypadki uczestniczenia w korzyściach wynikłych ze zbrodni, jeżeli owo uczestniczenie następowało „z dobrą wiarą i dobrowolnie”. Zasada ta nie obejmowała paserstwa zawodowego. W myśl bowiem § 84 „Ktokolwiek robi proceder z ukrywania złoczyńców lub nieprawego ich zysku, ten pospolicie tak, jak sam sprawca ma być ukaranym”. W dalszej części kodeksu, w §§ 1208—1247, kazuistycznie określał zasady odpowiedzialności za różne odmiany paserstwa. Wśród tych przepisów na uwagę zasługuje § 1238, który statuował odpowiedzialność za kupno lub przyjęcie w zastaw rzeczy kradzionej, chociażby nie stanowiło ono uczestnictwa w rozumieniu powołanych wcześniej przepisów. Zachowania takie karane były jak kradzież. Inne zachowania, które dziś traktowane są jako paserstwo, stypizowane zostały m. in. w § 1223 (wyniesienie lub

⁸ Por. S. Salmonowicz, *Prawo karne oświeconego absolutarium*, Z dziejów kodyfikacji karnych przełomu XVIII/XIX w., „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1966, R. 71, 2, s. 65.

⁹ Por. Rozenband, *Paserstwo*, s. 20. Warto tu dodać, że tak zbliżone w swej istocie do paserstwa przestępstwo poplecznictwa w *Constitutio Criminalis Theresiana* stanowiło przestępstwo *sui generis*: jego definicja ustawowa zawierała wszystkie istotne elementy składające się na to przestępstwo. Zob. bliżej: Salmonowicz, *Prawo karne*, s. 65.

¹⁰ Cytaty pochodzą z przekładu polskiego, *Powszechne prawo krajowe dla państw pruskich*, cz. II, Poznań 1926.

zbycie rzeczy kradzionych) oraz w § 1224 (ukrywanie rzeczy ze świadomością, że pochodzą one z rozboju).

Interesującym przykładem rozwiązania odpowiedzialności za paserstwo w kategoriach współdziałania po dokonaniu przestępstwa głównego jest również *Strafgesetzbuch für Westgalizien* z 1796 r. oraz austriacki kodeks karny z 1803 r. (*Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizei-übertretungen*), ustawa karna austriacka z 1852 r. (U.K.A.) oraz kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 r.

Kodeks karny z 1803 r. (podobnie jak kodeks karny z 1796 r.) ujmował paserstwo jako uczestnictwo w przeniewierzeniu, kradzieży i rabunku¹¹.

Paser odpowiadał, gdy wiedział że nabyte przez niego przedmioty pochodzą z wyżej wymienionych przestępstw kwalifikowanych jako zbrodnie, lub że wartość tych przedmiotów przekracza określoną kwotę¹². W kodeksie tym paserstwo stanowi samodzielne przestępstwo, o ile jego dokonanie miało miejsce bez uprzedniego porozumienia się ze sprawcą przestępstwa głównego.

Omówienie dwóch pozostałych z wymienionych wyżej kodeksów karnych musi poprzedzić uwaga natury technicznej. Celem ścisłego powiązania zmian, jakie zaszły w prawie karnym Austrii i Niemiec, ocenianych z punktu widzenia obecnie obowiązujących przepisów, przedstawienie zasad odpowiedzialności karnej za paserstwo w kodeksie karnym Rzeszy Niemieckiej z 1871 r. mieć będzie miejsce po zakończeniu prezentacji odnośnych uregulowań w prawie austriackim (tzn. w U.K.A. z 1852 r. i w obowiązującym kodeksie karnym z 1974 r.).

Wracając zatem do sposobu ujęcia przepisów o paserstwie w prawie austriackim — w myśl przepisów U.K.A. — paserstwo stanowiło jedną z form udzielenia sprawcy, uprzednio nie obiecaney, pomocy po dokonaniu przestępstwa. Był to przypadek tzw. uczestnictwa lub uczestniczenia (*Teilnehmung* — § 6 U.K.A.) różny od przyjętej przez ten kodeks konstrukcji udziału w przestępstwie (*Teilnahme* — § 5 U.K.A.)¹³.

§ 6 tego kodeksu przewidywał, że sprawca udzielający pomocy i wsparcia bez uprzedniego porozumienia albo odnoszący zysk lub korzyść z „wiadomej sobie zbrodni”¹⁴ popełnia własne przestępstwo tylko wtedy, kiedy to wyraźnie zostanie przewidziane w ustawie.

¹¹ Por. L. Pauli, *Austriacki kodeks karny z 1803 r. w Wolnym Mieście Krakowie (1815—1833)*, ZNUJ 1970, Prace prawnicze 46, s. 80, 107.

¹² Por. *ibidem*.

¹³ Por. J. Reinhold, *Zarys prawa karnego obowiązującego na ziemiach polskich. Część ogólna. Zeszyt pierwszy*, Warszawa—Kraków 1920, s. 17.

¹⁴ Cytowane wg. J. Rosenblatt, *Ustawa karna o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 r. razem z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami oraz orzeczeniami Trybunału Najwyższego*, Kraków 1900, s. 28.

Takie formy udzielanej pomocy po dokonaniu przestępstwa wydzielone zostały w odrębną grupę przestępstw zamieszczonych w następujących rozdziałach — XXVI: *O pomocy udzielanej zbrodniarzom*, XXI: *O kradzieży i sprzeniewierzeniu*, XXII: *O rabunku*, XII: *O fałszowaniu monety* oraz w części drugiej U.K.A., w rozdziale XI: *O występkach i wykroczeniach przeciw bezpieczeństwu własności*.

Zamieszczone w tych rozdziałach przypadki uczestnictwa w przestępstwie stanowiły opis zachowań odpowiadających dzisiejszemu rozumieniu pojęcia paserstwa lub przypominających przestępstwo paserstwa — np. art. 120 zakazywał m. in. nabywania „częstek”, o które monety prawdziwe w przypadkach wskazanych w ustawie „uszczerplone zostały”.

E. Krzymuski, analizując przepisy U.K.A., do przestępstwa paserstwa zaliczał jednakże tylko tzw. uczestniczenie w kradzieży, sprzeniewierzeniu lub rabunku, określone w §§ 185—189, 196, 464—466¹⁵.

Uczestniczenie to mogło przybrać postać ukrywania, nabywania lub zbywania (*Verhandelt*) rzeczy pochodzących z tych wyżej wymienionych przestępstw.

Uczestnictwo w kradzieży stanowiło zbrodnię lub przekroczenie. Paserstwo rzeczy pochodzących z kradzieży było zbrodnią, jeżeli ze względu na ilość i wartość skradzionych rzeczy lub ze względu na zachodzące okoliczności, paserowi wiadomo było, iż popełniona kradzież była zbrodnią, a nie przekroczeniem (§ 186).

Uczestnictwo w kradzieży stanowiło zbrodnię także wtedy, jeżeli wartość lub kwota ukrytych, nabytych lub pozbytych rzeczy przewyższała wskazaną w ustawie granicę (§ 186b). W pozostałych przypadkach uczestnictwo w kradzieży stanowiło przekroczenie.

U.K.A. przewidywała dla sprawców kradzieży i uczestników w niej bezkarność w przypadku tzw. czynnego żalu. Dla zapewnienia sobie bezkarności, sprawca kradzieży winien wynagrodzić szkody, jakie wynikły z jego czynu, z własnej inicjatywy lub na żądanie strony poszkodowanej kradzieżą, zanim sąd lub inna władza o jego przewinieniu się dowiedziała (§ 187). Uczestnik kradzieży, mógł zaś zapewnić sobie bezkarność wtedy, gdy przed wykryciem jego czynu „wynagrodził całą szkodę powstałą jego uczestnictwa”, jeżeli udział ten mógł zostać ustalony (§ 187).

Uczestnik kradzieży nie podlegał karze również i wtedy, gdy paserstwo miało miejsce między małżonkami, rodzicami, dziećmi i rodzeństwem, tak długo, jak długo żyli oni we wspólnym gospodarstwie domowym (§ 189, § 463).

Paserstwo rzeczy pochodzących ze sprzeniewierzenia uregulowane

¹⁵ E. Krzymuski, *Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego. Część szczególna*, t. II, *O różnych postaciach rodzajowych przestępstwa i ich karygodności*, Kraków 1911, s. 134.

było w U.K.A. w sposób analogiczny. Nieco inne zasady odpowiedzialności przewidziane zostały dla przypadków paserstwa rzeczy pochodzących z rabunku.

Uczestnictwo w rozboju stanowiło zawsze zbrodnię, paser rzeczy pochodzących z rabunku nie korzystał z instytucji czynnego żalu, nie mógł też powołać się na to, że przestępstwo dokonane zostało w stosunku do osób mu bliskich (w rozumieniu § 189 i 463)¹⁶.

Warto podkreślić, że U.K.A. w swej drugiej części przewidywała szereg karalnych przekroczeń, nakładających na ich sprawców szczególne obowiązki przy zakupie rzeczy. I tak, w myśl § 473 tejże ustawy, handlujący klejnotami, towarami galanteryjnymi i złotnicy, w przypadku, gdy co do osoby przynoszącej na sprzedaż wyroby np. ze złota zaistniało podejrzenie, powzięte na podstawie towarzyszących zakupowi okoliczności, że nie jest ona właścicielem rzeczy przez siebie sprzedawanych lub że właściciela tychże nie reprezentuje, mieli obowiązek zatrzymania rzeczy i ich sprzedawcy, a „jeżeli tenże [tzn. posiadacz zakwestionowanych rzeczy — przyp. K. I.] nie był w stanie wykazać się dostatecznie”, winni „zarządzić onegoż odstawienie przed władzę”.

Obowiązek zatrzymania sprzedawcy i przekazania go odpowiednim władzom ciążył również na złotnikach, którym ofiarowano do sprzedaży wyroby ze złota, srebra, nieoznaczone imiennie przez uprawnionego do takiego wyrobu złotnika (§ 474).

Obok wymienionych wyżej szczególnych przypadków karalności nabycia przedmiotów niewiadomego pochodzenia, U.K.A. w § 476 i w § 477 nakładała na każdego, komu ofiarowano sprzedaż lub przyjęcie w zastaw przedmiotów, co do których zachodziło podejrzenie, że pochodzą one z kradzieży, powinność zatrzymania „podejrzanego wedle możliwości” i, „jeżeli nie wykazał się”, oddania go „przed władzę”.

Praktyka sądowa rozciągała zastosowanie tego przepisu na wszystkie przypadki odpłatnego przyjęcia rzeczy wśród okoliczności podejrzanych¹⁷; przyjmowano również, że postanowienia § 477 pozostają w związku z §§ 473, 474 — przepis § 477 odnosił się zatem nie tylko do rzeczy skradzionych, lecz do wszystkich rzeczy nabytych w drodze czynu karalnego.

Opisane zachowania — jak to wynika z przytoczonych wyżej postanowień U.K.A. — stanowiły przestępstwa *sui generis*, jeśli ten — jak pisał E. Krzymuski — „kto rzeczy, o których mu wiadomo, że pochodzą z kradzieży, sprzeniewierzenia lub rabunku, ukrywa, nabywa, lub puszcza w handel, o ile co do tego, przed popełnieniem danej kradzieży, da-

¹⁶ Por. *ibidem*, s. 135.

¹⁷ *ibidem*.

nego sprzeniewierzenia lub rabunku nie porozumiał się z odnośnym przestępcą. Gdyby bowiem podobna zмова miała miejsce [...] jużby nie odpowiadał za paserstwo, lecz za udział w tem przestępstwie, z którego dana rzecz pochodziła..." (*Theilnahme* w rozumieniu § 5)¹⁸.

U.K.A. przestała obowiązywać w 1975 r., tzn. w chwili wejścia w życie nowego kodeksu karnego Austrii z 1974 r. Zastąpienie U.K.A. nowym kodeksem karnym oceniono w piśmiennictwie jako „skok z przeszłości w teraźniejszość”, jako przejście od prawa karnego oświeconego absolutyzmu do prawa karnego typowego dla liberalnej republiki burżuazyjnej¹⁹.

Unowocześnienie zasad odpowiedzialności w prawie karnym Austrii objęło również przestępstwo paserstwa. Zrezygnowano w nim z ujęcia paserstwa jako formy uczestniczenia w przestępstwie je poprzedzającym. Ponadto wyraźnie oddzielono paserstwo umyślne od nieumyślnego (odpowiednio § 164 i § 165).

W § 164.1.1.(2) rozróżnia się udzielenie pomocy po popełnieniu przestępstwa sprawcy czynu przeciwko cudzemu mieniu (w formie pomocy do zbycia rzeczy czynem tym uzyskanej) od zachowań polegających na kupnie, przyjęciu w zastaw lub nabyciu w inny sposób, ukryciu lub zbyciu, rzeczy uzyskanej przez inną osobę, za pomocą czynu zagrożonego karą przeciwko cudzemu mieniu²⁰. Te odmiany paserstwa mogą być popełnione również nieumyślnie.

Kodeks karny Austrii przewiduje nadto odpowiedzialność karną dla tego, kto w zamiarze niezgodnego z prawem wzbogacenia siebie lub osoby trzeciej, świadomie przyjmuje dochód osiągnięty za rzecz uzyskaną przez inną osobę za pomocą czynu zagrożonego karą przeciwko cudzemu mieniu albo rzecz nabytą z dochodu osiągniętego za taką rzecz lub za nią wymienioną (§ 164.1.3).

Typ kwalifikowany paserstwa zależy od wartości rzeczy czynem przeciwko mieniu uzyskanej lub wysokości dochodu; okolicznością kwalifikującą jest też zawodowe uprawianie paserstwa (§ 164.2.3). Typem uprzywilejowanym jest popełnienie paserstwa w kręgu rodzinnym (§ 166).

Na mocy § 167.1. czynny żal znosi karalność za paserstwo²¹.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ A. Wąsek, [w:] M. Filar, S. Frankowski, K. Poklewski-Kozieł, A. Spotowski, A. Wąsek, *Prawo karne niektórych państw Europy Zachodniej*, red. S. Frankowski, Warszawa 1982, s. 187.

²⁰ Podaję w tłumaczeniu H. Holdera, *Austriacki kodeks karny. Ustawa z dnia 23 stycznia 1974 r. o czynach zagrożonych karą sądową*, Warszawa 1980.

²¹ Por. bliżej *ibidem*, § 167.1.

Śledząc rozwój odpowiedzialności za przestępstwo paserstwa w prawie niemieckim, wróćmy do wieku dziewiętnastego, a ściślej do kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej z 1871 r.

W kodeksie tym przestępstwo paserstwa stypizowane zostało w rozdz. XXI zatytułowanym *Begünstigung und Hehlerei* (poplecznictwo i paserstwo)²².

Przepisy tegoż rozdziału nie czyniły wyraźnej różnicy między poplecznictwem a paserstwem, stąd też istnieje potrzeba szczegółowego ich przedstawienia. W rozdz. XXI mowa jest o tzw. poplecznictwie zwykłym (§ 257) oraz poplecznictwie ciężkim (§ 258).

Poplecznikiem zwykłym określano każdego, kto po popełnieniu przez sprawcę lub uczestnika zbrodni lub występku świadomie udzielił im poparcia. Poparcie to podlegało karze, jeśli miało na celu uchronienie wymienionych osób przed karą, zapewnienie im korzyści ze zbrodni lub występku, albo jeśli popełnione było dla własnej korzyści. Ten ostatni wypadek poplecznictwa określano jako poplecznictwo ciężkie. Winny takiego poplecznictwa karany był jako przechowawca (paser), gdy „doznający poplecznictwa dopuścił się zwykłej kradzieży lub przywłaszczenia” albo „ciężkiej kradzieży, rozboju lub zbrodni karanej na równi z rozbojem” (§ 258).

W terminologii omawianego tu kodeksu, zachowania opisane w § 257 określane są mianem *Begünstigung* (sprzyjanie, popieranie sprawcy, popieranie bezinteresowne)²³, zaś w § 258 jako *Hehlerei* (przechowywanie, ukrywanie, popieranie interesowne)²⁴.

Zarówno poplecznictwo określane jako *Begünstigung*, jak i poplecznictwo określane mianem *Hehlerei* zawierają elementy charakterystyczne dla współczesnego rozumienia paserstwa, ponieważ w obu wypadkach idzie m. in. o działanie w celu zachowania owoców przestępstwa²⁵. Jeżeli podjęte były one w interesie sprawcy przestępstwa, poprzez działania, którego rzeczy te zostały uzyskane — paser karany był jako *Begünstiger*, jeśli zaś podjęte były one we własnym interesie — jako *Hehler*²⁶.

²² Podaję w tłumaczeniu J. Kałużniackiego i R. A. Leżańskiego. Por. tychże autorów, *Kodeks karny obowiązujący na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej z uwzględnieniem najnowszego ustawodawstwa i orzecznictwa Sądu Najwyższego*, t. I, Warszawa—Poznań 1925.

²³ Podaję w tłumaczeniu W. Makowskiego; tenże, *Prawo karne. O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce*, Warszawa 1924, s. 137.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Por. Rozenband, *Paserstwo*, s. 35.

²⁶ *Ibidem*, s. 35, 36.

W piśmiennictwie niemieckim owego okresu pisało się o *Begünstigung*, że występuje ono w dwóch formach: osobowej — zabezpieczenie winnego przed ukaraniem (tzw. *perseonaliche Begünstigung*) i rzeczowej — zabezpieczenie korzyści uzyskanych przez sprawcę przestępstwa głównego (tzw. *sachliche Begünstigung*)²⁷.

Poplecznictwo, o którym mowa w § 258, określano jako *Personenhehlerei* (ukrywanie osób). Określenie to przeciwstawiano pojęciu *Sachhehlerei* (ukrywanie rzeczy)²⁸. Ten ostatni termin odnoszono do zachowań przewidzianych w § 259. Przepis ten zakazywał ukrywania, brania w zastaw lub w inny sposób nabywania rzeczy, o których wiadomo było lub z okoliczności można było wnosić, że są one uzyskane w drodze przestępstwa albo współdziałania przy pozbyciu ich innym osobom.

Trudnienie się paserstwem w sposób zarobkowy albo dopuszczanie się go w warunkach recydywy — stanowiło kwalifikowany typ paserstwa.

Begünstigung i *Hehlerei* nie podlegało karze, jeżeli popełnione zostało przez członka rodziny sprawcy tych czynów, aby uchronić się przed karą. Zasada ta doznawała wyłączenia, jeżeli dokonanie takich zachowań zostało przyrzeczone przed popełnieniem czynu głównego; wówczas karano za pomocnictwo²⁹.

W powyższy sposób skonstruowane przestępstwo paserstwa jest więc w kodeksie karnym Rzeszy Niemieckiej przestępstwem *sui generis* skierowanym bądź przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (*sachliche Begünstigung*), bądź przeciwko prawom majątkowym (*Sachhehlerei*)³⁰.

W nowej wersji kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej z 1972 r., która weszła w życie z dniem 1 I 1975 r. i obowiązuje na terenie RFN, przestępstwo poplecznictwa i paserstwa zyskało nowe ujęcie. Zapewnia ono wyraźniejsze oddzielenie tych dwóch typów rodzajowych przestępstw.

Zgodnie bowiem z § 257 k.k. RFN poplecznictwo (*Begünstigung*)³¹ polega m. in. na umyślnym udzieleniu pomocy sprawcy czynu bezprawnego w celu zapewnienia mu korzyści z tego czynu.

Paserstwo zaś, w myśl § 259 (*Hehlerei*), ma miejsce wtedy, gdy rzecz osiągnięta poprzez kradzież lub poprzez inny czyn niezgodny

²⁷ Por. F. Liszt, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, Berlin 1903, s. 597.

²⁸ Por. Rozenband, *Paserstwo*, s. 36, Makowski, *Prawo karne.*, s. 133.

²⁹ Por. Makowski, *Prawo karne.*, s. 137.

³⁰ *Ibidem*, s. 133, 134.

³¹ Inną odmianą poplecznictwa jest *Strafvereitelung im Amt* (§ 258). Przepis § 258 zostanie w niniejszych rozważaniach pominięty, jako że nie wykazuje cech bezpośrednio zbieżnych z paserstwem. Por. E. Dreher, *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen und Verordnungen*, München 1975, s. 1210.

z prawem skierowany przeciwko cudzemu majątkowi została przez sprawcę nabyta albo pozyskana w inny sposób dla siebie lub osoby trzeciej. Innymi postaciami paserstwa przewidzianymi w § 259 k.k. RFN jest zbycie rzeczy albo pomoc do jej zbycia w celu wzbogacenia siebie lub osoby trzeciej.

Postacią kwalifikowaną paserstwa jest tzw. paserstwo zawodowe (§ 260) — *Gewerbsmässige Hehlerei*³².

A zatem przestępstwo paserstwa ma nadal charakter przestępstwa majątkowego. W piśmiennictwie przedmiotu, wskazując na istotę paserstwa, podkreśla się, że nie polega ona na uczestniczeniu w przestępczym zysku wynikającym z czynu je poprzedzającego, lecz na utrzymaniu utworzonego przez czyn poprzedzający paserstwo, niezgodnego z prawem stanu majątkowego, odnośnie do osiągniętej rzeczy przez dalsze „przesunięcie” jej we wspólnym działaniu z poprzednikiem³³.

W kodeksie karnym NRD z 1968 r. paserstwo (§ 234) zamieszczone zostało natomiast wśród przepisów określających przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości. Karalne postaci paserstwa (nabycie rzeczy uzyskanych z przestępstwa albo inny sposób nabycia takich rzeczy oraz pomoc do ich zbycia) uzależniono od celu, jakim jest osiągnięcie korzyści majątkowej. Na stronę podmiotową tego przestępstwa składa się ponadto wymóg, aby sprawca wiedział, że rzecz — przedmiot paserstwa — pochodzi z przestępstwa, albo takie pochodzenie rzeczy na podstawie znanych mu okoliczności musiał przyjąć³⁴.

II. PRAWO FRANCUSKIE

Podobnie jak w prawie karnym niemieckim i austriackim, w prawie francuskim przepisy statuujące odpowiedzialność za paserstwo odnajdujemy już w średniowiecznych pomnikach prawa karnego tego kraju.

Paserstwo jest w nich ujmowane łącznie z poplecnictwem (jak to ma miejsce w *Establisement* z XIII w.) lub oddzielnie (jak to ma miejsce w *Coutumes du Beauvoisis* z tego samego wieku). Niewiele uwagi paserstwu poświęcają natomiast źródła późniejsze. Na przykład ordonans z 1515 r. zawiera jedynie przepis nakazujący karać nabywców zwierząt łownych od osób, które dokonują bezprawnych połowów lub

³² *Ibidem*, s. 1230.

³³ *Ibidem*, s. 1210.

³⁴ Por. Kodeks karny Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Aneks do Przeglądu Ustawodawstwa i Czasopism Prawniczych Socjalistycznych Krajów Europy — Zeszyt 1/23, Warszawa 1969, s. 140.

łowów⁸⁵. Ten stan rzeczy łatwo wytłumaczyć. Paserstwo (*recél*) w prawie francuskim, stanowiło postać udziału w przestępstwie (*complicité*) — nie będąc zatem przestępstwem samodzielnym, nie podlegało szczegółowej typizacji w innych przepisach niż te, które określały rodzaje i zakres współdziałania przestępnego.

Kolejne kodeksy karne Francji, tzn. z 1791 r. oraz z 1810 r., również ujmują paserstwo w kategoriach udziału w przestępstwie głównym. O ile jednak kodeks karny z 1791 r. ogranicza odpowiedzialność za paserstwo do rzeczy pochodzących z kradzieży, to kodeks karny z 1810 r. rozszerza zakres odpowiedzialności za paserstwo poprzez przyjęcie, że przedmiotem tego przestępstwa mogą być rzeczy pochodzące z dowolnego czynu zabronionego, a nie tylko z kradzieży. Artykuł 62 kodeksu karnego z 1810 r. stanowił bowiem, „że jako współnicy zbrodni lub występku karani będą ci, którzy by z wiedzą przechowywali w całości lub w części, rzeczy porwane, skradzione lub otrzymane za pomocą zbrodni lub występku”⁸⁶.

Od zasady wyrażonej w tym przepisie przewidywano odstępstwo w przypadku, gdy czyn sprawcy głównego zagrożony był karą śmierci, przymusowych robót na całe życie lub deportacją (art. 63); paser, o ile wiedział „o okolicznościach, za które prawo te trzy rodzaje kar ustanawia”, mógł być skazany na karę robót czasowych, w przeciwnym razie odpowiadał jako sprawca główny.

Przeprowadzona we Francji w 1915 r. (22 maja) reforma prawa karnego pozbawiła mocy obowiązującej przepisy art. 62 i 63 kodeksu karnego z 1810 r. W miejsce tych przepisów wprowadzono do części szczególnej tego kodeksu art. 460 i art. 461, w których określono zasady odpowiedzialności za paserstwo.

Przepis art. 460 k.k. Francji zrywa w znacznej części z zasadą, że przestępstwo paserstwa stanowi postać udziału w cudzym przestępstwie. Ponieważ zerwanie to nie jest całkowite, prześledźmy, kiedy we francuskim prawie karnym paserstwo stanowi przestępstwo *sui generis*, a kiedy jego konstrukcja zawiera elementy typowe dla odpowiedzialności za udział w przestępstwie sprawcy głównego.

Przedstawiając to zagadnienie należy wyjaśnić, że kodeks z 1810 r. dla określenia wypadków współdziałania po dokonaniu przestępstwa używa terminu: *le récelé*. W przepisach tego kodeksu termin ten występuje jako bardzo chłonna odmiana współdziałania po dokonaniu

⁸⁵ Por. Rozenband, *Paserstwo...*, s. 14, 15.

⁸⁶ Podaję w tłumaczeniu F. Jasińskiego, *Kodeks przestępstw i kar*, Warszawa 1811.

przestępstwa³⁷. Najważniejszymi przypadkami takiego współdziałania są: *le recel de malfaiteurs*, *le recel de cadavre* i *le recel de choses*. Najbliższe naszemu, polskiemu, rozumieniu paserstwa są przypadki tzw. *le recel de choses*³⁸. Zachowania określane jako *le recel de cadavre* polegają na wejściu w posiadanie zwłok osoby zamordowanej lub zmarłej w wyniku odniesionych obrażeń (art. 359). Ze względu na szczególny charakter tego przepisu w prawie karnym francuskim³⁹, w niniejszych rozważaniach zostanie on pominięty. Pominięte też zostaną zachowania zwane *recel de malfaiteurs*; odpowiadają one bowiem polskiemu znaczeniu słowa poplecznictwo.

Le recel de choses, zgodnie z art. 460 k.k. Francji, polega na umyślnym ukryciu całości lub części rzeczy zabrzanych, sprzeniewierzonych lub otrzymanych za pomocą zbrodni lub występku⁴⁰.

W piśmiennictwie francuskim podkreśla się, że przestępstwo to nie musi polegać tylko na ukryciu rzeczy (*le dissimulation de l'objet*)⁴¹, ale także na jej przechowaniu (*gardé*)⁴². Nie jest dla odpowiedzialności za paserstwo istotne, czy rzecz — przedmiot wykonawczy tego przestępstwa — pochodzi bezpośrednio ze zbrodni lub występku, czy ze sprzedaży takiego przedmiotu, co więcej — praktyka wymiaru sprawiedliwości dążąc do rozszerzenia pojęcia paserstwa, ustaliła zasadę, że odpowiedzialność za paserstwo ma miejsce i wówczas, gdy istnieje tylko „zdolność” do przekazania rzeczy skradzionej⁴³.

Niezależność odpowiedzialności pasera od odpowiedzialności sprawcy głównego zagwarantowana jest więc poprzez włączenie do kodeksu karnego Francji przepisu odpowiedzialność tę statuującego. Wyraża się ona jednak również w terminach przedawnienia, które ustalane są odrębnie dla przestępstwa poprzedzającego paserstwo i odrębnie dla paserstwa. Termin przedawnienia dla paserstwa biegnie od chwili, gdy paser przestaje być w posiadaniu rzeczy⁴⁴.

³⁷ Por. S. Stomma, *Współdziałanie przed dokonaniem przestępstwa*, Warszawa 1975, s. 8, 9.

³⁸ Termin ten używany w języku policyjnym i sądowym oznacza tzw. paserstwo zwyczajne (*le recel ordinaire*), pod którym to terminem rozumie się paserstwo rzeczy (*le recel de choses*). Por. L. Lambert, *Traité de droit pénal spécial. Étude théorique et pratique des incriminations fondamentales*, Paris 1968, s. 495.

³⁹ Por. P. Bouzat, J. Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, vol. 1, Paris 1963, s. 624.

⁴⁰ Dyspozycja art. 460 została sformułowana niemalże tak samo, jak dyspozycja art. 405 k.k. Belgii z dn. 8.06.1867 r.

⁴¹ Por. Bouzat, Pinatel, *Traité de droit...*, s. 627.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Lambert, *Traité de droit...*, s. 496.

⁴⁴ Por. Bouzat, Pinatel, *Traité de droit...*, s. 627.

Związki między paserstwem a przestępstwem je poprzedzającym zachodzą natomiast w następujących przypadkach. Przepis art. 460 (a linea 3) stanowi, że jeżeli przestępstwo, z którego pochodzą przedmioty paserstwa, jest zbrodnią lub występkiem, paser może być ukarany jako współnik takiego przestępstwa, o ile jego zachowanie przyjmie postać także współdziałania określonego w art. 59, 60 lub 61 k.k. Francji, a więc odpowiadać będzie na przykład kryteriom pomocnictwa. W piśmiennictwie przedmiotu ogranicza się tę zasadę odpowiedzialności tylko do zbrodni, uzasadniając to względami słuszności, które mają przemawiać przeciwko karaniu pasera jako współnika, gdy przestępstwo, z którego pochodzą rzeczy — przedmioty wykonawcze paserstwa — jest występkiem, ponieważ wówczas sprawca takiego czynu może być ukarany karą do pięciu lat więzienia, co stanowić ma dostatecznie wysokie zagrożenie dla kar poprawczych⁴⁵.

Z kolei nawet wtedy, gdy paserstwo nie przyjmie żadnej z postaci współdziałania określonej w art. 59—61⁴⁶ — art. 461 uzależnia odpowiedzialność pasera od odpowiedzialności sprawcy przestępstwa głównego, postanawiając, że jeżeli przestępstwo, z którego pochodzą rzeczy będące przedmiotem paserstwa, jest zbrodnią, za którą grozi kara dotkliwa i zniesławiająca, paser poniesie karę, którą prawo łączy z tą zbrodnią lub z okolicznościami jej popełnienia, o ile będzie on miał świadomość pochodzenia rzeczy z tej zbrodni. Aby jednak uniknąć zbytnej surowości karania wynikającej z tej zasady⁴⁷, art. 461 k.k. Francji, wzorem uchylonego przepisu art. 63, stanowi że gdy za czyn, z którego pochodzą przedmioty paserstwa grozi kara śmierci, kara ta winna być zastąpiona w stosunku do paserów karą dożywotniego więzienia, co nie stoi na przeszkodzie wymierzenia kary grzywny przewidzianej jako jednej z kar w art. 460.

III. PRAWO ROSYJSKIE I RADZIECKIE

Wczesne rozwiązania odpowiedzialności za paserstwo w prawie rosyjskim ograniczały ją do kupna rzeczy skradzionych. Takie rozwiązanie przyjęto m. in. w Prawdzie Ruskiej. Tam kara za paserstwo co do wysokości równa była karze za kradzież⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ W przepisach tych zawarte są ustawowe opisy współsprawstwa podżegania i pomocnictwa.

⁴⁷ Por. Bouzat, Pinatel, *Traité de droit...*, s. 628.

⁴⁸ R. Hube, *Historia praw karnych słowiańskich*, t. I, *Historia prawa karnego ruskiego*, cz. 1, Warszawa 1870, s. 55; Rozenband, *Paserstwo*, s. 24.

W XVII w. w prawie rosyjskim (np. w *Ułożeniju* cara A. Michajłowicza z 1649 r.) nabycie lub przechowywanie rzeczy pochodzących z kradzieży lub rozboju rodziło odpowiedzialność cywilną, jeśli zaś paserstwo było popełnione zawodowo, karano za nie tak, jak za przestępstwo poprzedzające paserstwo⁴⁹.

W kodeksie kar głównych i poprawczych z 1847 r., a także w kodeksach z 1867 r. oraz z 1885 r. paserstwo stanowiło postać udziału w przestępstwie głównym. Ponieważ odnośne przepisy kodeksów karnych rosyjskich z 1867 i 1885 r. stanowiły w zasadzie powtórzenie postanowień kodeksu karnego z 1847 r., przyjrzymy się sposobowi unormowania odpowiedzialności za to przestępstwo w tym właśnie kodeksie.

Kodeks kar głównych i poprawczych wprowadził rozróżnienie między osobami biorącymi udział w przestępstwie (art. 11—13) oraz osobami nie przyjmującymi wprawdzie udziału w przestępstwie, ale wpływającymi do sprawy. W ramach pierwszej grupy wyróżniono: biorących udział w przestępstwie bez uprzedniej zmywy (główni sprawcy i współsprawcy) oraz biorących udział w przestępstwie na skutek uprzedniej zmywy (hershci, współnicy, podżegacze i uczestnicy).

Spośród osób „wpływających do sprawy i przestępstwa” wyodrębniono: nieprzeszkadzających (art. 16), ukrywających (art. 16) oraz nie-donoszących (art. 17).

Z punktu widzenia niniejszych rozważań, interesować nas będzie ta postać sprawcza współdziałania przestępnego, w stosunku do której w kodeksie użyta jest nazwa „ukrywający”. W myśl art. 16, ukrywającymi są ci, co „nie mając udziału w samym popełnieniu przestępstwa, świadomie przyczynili się do ukrycia ich sprawców, zatarcia śladów przestępstwa, jak i ci, co skradzione, zrabowane lub w inny bezprawny sposób otrzymane przedmioty świadomie przyjęli albo przekazali innej osobie lub sprzedali”.

Kodeks kar głównych i poprawczych nakazywał zatem kwalifikować wypadki odpowiadające dzisiejszemu sposobowi rozumienia paserstwa na podstawie ogólnej klauzuli określającej te czyny⁵⁰.

Paserstwo stanowiło przestępstwo samodzielne w kodeksie karnym rosyjskim z 1903 r. Ustawowe opisy paserstwa odnajdujemy w tym kodeksie głównie w cz. XXXIV: *Bankructwo, lichwa i inne wypadki karalnej nieuczciwości majątkowej*. Sprawca popełniał własne przestępstwo paserstwa, jeżeli jego zachowanie odpowiadało znamionom

⁴⁹ Hube, *Historia praw...*, s. 74; Rozenband, *Paserstwo*, s. 24.

⁵⁰ Wymiar kary za te zachowania określały odrębne przepisy zawarte w tzw. części szczególnej.

jednego z odpowiednich przepisów powołanego tu rozdziału kodeksu karnego z 1903 r., a nadto nie miało miejsca porozumienie ze sprawcą przestępstwa poprzedzającego paserstwo co do współdziałania po jego dokonaniu. Wtedy bowiem zachowanie pasera oceniano jako pomocnictwo.

Podstawowa postać sprawcza paserstwa polegała na przyjęciu na przechowanie lub do ukrycia, albo na przyjęciu w celu zbycia lub na zastaw, albo na zbyciu cudzego mienia z wiedzą, że jest ono uzyskane za pomocą zbrodni lub występku (art. 616)⁵¹.

Odrębny przepis (art. 617) nakazywał ukarać „handlujących”, którzy nie wiedząc o przestępnym pochodzeniu mienia, lecz bez należytej oględności zachowali się w jeden ze sposobów wskazanych w art. 616. Jak podnoszono w owym czasie, *ratio legis* przepisu art. 616 wyrażało się w nałożeniu obowiązków na handlującego, aby „zachował pewną oględność i starał się wyjaśnić, czy nabywana przez niego rzecz należy do sprzedawcy”⁵².

Typem kwalifikowanym paserstwa umyślnego było paserstwo zawodowe (art. 618). Z ogólnego pojęcia paserstwa zawodowego wyodrębnione zostały, w oddzielnym przepisie, postacie paserstwa zawodowego „końmi kradzionymi”, wobec szczególnej szkodliwości takich przestępstw dla ludności wiejskiej⁵³.

Dzisiejsze rozumienie paserstwa przypomina również treść przepisu art. 626 z rozdz. XXXVI: *Samodzielne korzystanie z cudzego mienia*. Według przepisu art. 626, karalne było nabywanie, przyjmowanie na przechowanie lub do ukrycia, w celu zbycia lub w zastaw drzewa lub produktów drzewnych, świadomie uzyskanych za pomocą przestępstw wyszczególnionych w tym przepisie⁵⁴.

Kodeksy karne Związku Radzieckiego z 1922 r. oraz z 1926 r. ujmowały paserstwo jako przestępstwo samoistne, w postaci kupna rzeczy z wiedzą, iż pochodzi ona z kradzieży (art. odpowiednio 181 i 164). Kodeksom tym znana była odmiana paserstwa kwalifikowanego ze względu na zawodowość, a także popełnionego w celu pozbycia się rzeczy.

Omówienie zasad odpowiedzialności za przestępstwo paserstwa

⁵¹ Cytuję wg *Kodeks karny tymczasowo obowiązujący w Królestwie Polskim*. Wydanie urzędowe, Warszawa 1917.

⁵² N. Tagancew, *Kodeks karny* (22 marca 1903), Warszawa 1923, s. 1003.

⁵³ Por. *ibidem*, s. 1004, 1005.

⁵⁴ Tzn. np. w przypadkach samowolnego polowania, rybołówstwa lub innych połowów na cudzej ziemi, w cudzym lesie, na cudzych wodach (art. 623), samowolnego wyrębu w cudzym lesie, choćby drzewo zrąbane nie było ani wywiezione, ani wyniesione (art. 624).

w obecnie obowiązującym kodeksie karnym ZSRR wymaga analizy kilku przepisów — art. 17, 18 oraz 208.

Zacznijmy od art. 208. Statuuje on odpowiedzialność karną za wcześniej nie obiecanie nabycie mienia uzyskanego w drodze przestępstwa, wcześniej nie obiecanie zbycia lub przechowanie w celu zbycia, jak również nabycie w celu zbycia mienia, co do którego sprawca tych czynów jest świadom, że pochodzi ono z przestępstwa⁵⁵.

Okolicznościami kwalifikującymi paserstwo, o którym mowa w art. 208, jest dopuszczenie się tego przestępstwa w stosunku do mienia w znacznych rozmiarach lub zawodowo.

Zgodnie zaś z art. 18 (zawartym w części ogólnej kodeksu karnego RSFR) nie obiecanie poprzednio ukrywanie sprawcy przestępstwa, jak również narzędzi i środków popełnienia przestępstwa, zacieranie śladów przestępstwa lub ukrywanie przedmiotów uzyskanych za pomocą przestępstwa, powoduje odpowiedzialność tylko w przypadkach wyraźnie przewidzianych w części szczególnej tego kodeksu⁵⁶.

W związku z zacytowanymi tu przepisami powstaje pytanie o ich wzajemny stosunek; do pomyślenia są bowiem sytuacje, w których np. zbycie lub przyjęcie w celu zbycia mienia ze świadomością, że uzyskano je w drodze przestępstwa, zostanie dokonane w warunkach, w świetle których wskazane czyny obiektywnie pomagają w ukryciu odpowiedniego przestępstwa⁵⁷.

Odpowiedź na to pytanie poprzedzić należy kilkoma uwagami ogólnymi co do zasad odpowiedzialności za współdziałanie przestępne wynikających z brzmienia przepisów art. 17 i 18 k.k. RSFR.

Przepis art. 18 k.k. RSFR omawiany jest zazwyczaj w opracowaniach radzieckiego prawa karnego w rozdziale poświęconym problematyce współuczestnictwa (*souczasti w priestupleni*) łącznie z art. 17⁵⁸. Jednakże, o ile art. 17 dotyczy problematyki współuczestnictwa wprost, to art. 18 określa tzw. prikosnowiennost k priestupleniju, czyli „styczność” z przestępstwem⁵⁹.

Zgodnie z art. 17 (cz. 1), współuczestnictwo polega na umyślnym

⁵⁵ Por. P. I. Griszejew, [w:] *Ugołownoje prawo. Czast osobiennaja*, Moskwa 1968, s. 477.

⁵⁶ Podaję w tłumaczeniu L. Hochberga, *Kodeks karny RSFR. Kodeks karnoprosowy RSFR. Ustawa o ustroju sądów RSFR*, Warszawa 1961, s. 17.

⁵⁷ Por. Griszejew, [w:] *Ugołownoje prawo...*, s. 479.

⁵⁸ Por. np. G. A. Kriger, *Sowieckoje ugołownoje prawo. Obszczaja czast*, Moskwa 1969.

⁵⁹ W polskim piśmiennictwie kategoria „styczności” oceniana jest jako użyteczna wtedy, gdy zachodzi obawa zatarcia granicy między pomocnictwem a paserstwem lub poplecznictwem”. Por. I. Andrejew, *Zarys prawa karnego państw socjalistycznych*, Warszawa 1975, s. 79.

wspólnym udziale dwóch lub więcej osób w popełnieniu przestępstwa. Nie należy zatem utożsamiać form i typów współuczestnictwa⁶⁰ ze „stycznością” z przestępstwem. Jak oceniono w piśmiennictwie radzieckim, określenie w przepisie art. 18 przypadków styczności z przestępstwem i ustanowienie dla nich osobnego porządku odpowiedzialności podkreśla podstawową różnicę między stycznością a współuczestnictwem oraz wyklucza rozszerzenie pojęcia współuczestnictwa na przypadki styczności z przestępstwem⁶¹. Ukrywanie zaś — o którym mowa jest w art. 18 — jest mniej niebezpieczne społecznie od współuczestnictwa, bo nie pozostaje w związku przyczynowym z przestępstwem dokonany przez inne osoby i nie przyczynia się zasadniczo do samego faktu wyrządzenia szkody przez inne osoby, a jedynie utrudnia zapobieżenie przygotowywanym przestępstwom oraz wykrycie już dokonanych przestępstw i zdemaskowanie ich sprawców⁶². Dlatego też odpowiedzialność karna „ukrywających” następuje tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych przez odpowiednie przepisy części szczególnej kodeksu karnego RSFRR (art. 88, 189)⁶³.

Ukrywanie przestępstwa może być uznane niekiedy za współuczestnictwo, mianowicie wtedy, kiedy było ono (tzn. ukrywanie) obiecane przed lub w czasie dokonania przestępstwa, albo z innych przyczyn (np. w związku z ich systematycznym dokonywaniem)⁶⁴.

Innymi słowy — współuczestnictwo jest zawsze zachowaniem przestępnym, „styczność” zaś nosi cechy przestępstwa tylko wówczas, gdy pozostaje w związku z wyraźnie określonymi przez przepis art. 189 k.k. RSFRR przestępstwami⁶⁵.

⁶⁰ W piśmiennictwie radzieckim wyróżnia się 4 formy i 2 typy współuczestnictwa. Do form współuczestnictwa zalicza się współuczestnictwo bez uprzedniego porozumienia, z uprzednim porozumieniem w jego elementarnej formie, zorganizowaną grupę (organizowanajaja grupa) oraz przestępcze współdziałanie (przestupnoje soobszczestwo), natomiast do typów współuczestnictwa zalicza się: współuczestnictwo zwykłe (prostojie souczastie) i współuczestnictwo złożone (složnoje...), które różni od poprzedniego podział ról między współuczestnikami, na mocy którego to podziału jeden ze współuczestników występuje w roli „sprawcy”, inny zaś — organizatora, podlegacza lub pomocnika. Por. Krigier, *Sowietskoje ugołownoje prawo...*, s. 233. Inne klasyfikacje współuczestnictwa zobacz: M. A. Sznajder, *Sowietskoje ugołownoje prawo. Obszczaja czast*, Moskwa 1964, s. 200, 201.

⁶¹ Krigier, *Sowietskoje ugołownoje prawo...*, s. 233.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 429, 430, por. też: V. G. Smirnow, [w:] *Kommientarij k ugołownomu kodeksu RSFRR z 1960 g.*, Leningrad 1962, s. 435.

⁶⁵ Por. M. I. Kowaliew, A. K. Szczerbin, [w:] *Sowietskoje ugołownoje prawo. Obszczaja czast*, Moskwa 1977, s. 288. Chodzi tu m. in. o następujące przestępstwa: wymienione w art. 88: zdradę ojczyzny (art. 64), szpiegostwo (art. 65),

Na podstawie tych samych zasad współuczestnictwem staną się zachowania opisane w przepisach art. 208 k.k. RSFR⁶⁶.

Artykuł 208 (a nie przepisy art. 88 lub 189) będzie miał zastosowanie we wszystkich tych przypadkach, w których świadomością sprawcy nie były objęte okoliczności faktyczne, wskazujące na konkretne przestępstwa wymienione w art. 88 lub 189⁶⁷, a ponadto zachowania wymienione w tych przepisach nie zostały dokonane w wyniku uprzedniego porozumienia się ze sprawcą przestępstwa głównego lub nie zaszła inna przyczyna uznania tych zachowań za współuczestnictwo⁶⁸. Taką przyczyną — o czym była już mowa wcześniej — może być systematyczne dokonywanie czynów określonych w art. 208 k.k. RSFR. Świadomość co do charakteru przestępstwa, z którego pochodzą ukrywane przedmioty, rozstrzyga więc o tym, czy sprawca odpowie za ukrywanie (jeżeli podlega ono karze), czy za przestępstwo z art. 208 k.k. RSFR. Dla dokonania tego przestępstwa nie jest konieczna świadomość sprawcy co do charakteru i konkretnych cech je poprzedzającego przestępstwa, wystarcza świadomość, że nabyte itp. mienie uzyskano w drodze przestępstwa⁶⁹. Jeżeli sprawca paserstwa miał świadomość okoliczności faktycznych stanowiących znamiona czynów wyszczególnionych w art. 88 lub 189, wówczas nabycie itd. należy „dodatkowo kwalifikować jako ukrywanie”⁷⁰ (zbieg realny)⁷¹.

Zachowania opisane w przepisie art. 108 k.k. RSFR oraz ukrywanie są zatem czynami stanowiącymi różne przestępstwa skierowane przeciwko odmiennym dobrom (przedmiotom ochrony)⁷².

IV. PODSUMOWANIE

Prześledzenie powyższych systemów prawnych, określających od czasów średniowiecza aż do chwili obecnej zasady odpowiedzialności za

akt terrorystyczny (art. 66, 67), bandytyzm (art. 77) i inne; wymienione w art. 189: umyślne zabójstwo (art. 102, 103) i inne.

⁶⁶ Por. bliżej: Smirnow, [w:] *Kommentarij k ugołownomu...*, s. 354.

⁶⁷ Por. Kowalew, Szczerbin, [w:] *Sowietskoje ugołownoje prawo...*, s. 289.

⁶⁸ Zatem jak pisze M. A. Sznajder, [w:] *Ugołownoje prawo. Czast osobienaja*, Moskwa 1966, s. 326: „...nie sam fakt dokonania czynów po zakończeniu przestępstwa a stwierdzenie tego, czy były one wcześniej obiecanne, czy też obiecanne nie były stanowi kryterium rozgraniczenia współudziału od wcześniej nie obiecanego ukrywania”.

⁶⁹ Por. Krigier, *Sowietskoje ugołownoje prawo...*, s. 250.

⁷⁰ Griszaiew, [w:] *Ugołownoje prawo...*, s. 479.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Por. I. M. Tjażkow, [w:] *Sowietskoje ugołownoje prawo. Osobiennaja czast*, Moskwa 1975, s. 379.

przestępstwo paserstwa, wydaje się być wystarczające do poczynienia kilku uogólnień i uwag o sposobie kształtowania się tego przestępstwa jako przestępstwa *sui generis*.

Poszczególne ustawodawcy ustanawiali odpowiedzialność za paserstwo jako za przestępstwo samoistne w sposób zróżnicowany; w niejednakowym stopniu nastąpiło też zerwanie z konstrukcją udziału w przestępstwie głównym przy statuowaniu odpowiedzialności za przestępstwo paserstwa.

Najluźniejsze związki normatywne między przestępstwem poprzedzającym paserstwo a paserstwem występują w prawie karnym RFN. Ujęcie przez ustawodawcę zachodnioniemieckiego paserstwa jako przestępstwa *sui generis* znajduje poparcie w doktrynie prawa karnego tego państwa. I tak w piśmiennictwie RFN postuluje się, by interpretować odnośne przepisy w sposób taki, w którym nie dochodziłoby do niedopuszczalnego zatarcia granic między współsprawstwem a paserstwem⁷³, co ma szczególne znaczenie przy rozstrzyganiu, czy w danym przypadku mamy do czynienia z formą współdziałania ze sprawcą przestępstwa głównego (np. pomocnictwem), czy z zachowaniem podlegającym ocenie w oderwaniu od form współdziałania przestępnego (paserstwem).

Odmienne do tej kwestii podchodzi się natomiast w piśmiennictwie francuskim. Podkreśla się tam, że intencją ustawodawcy nie było całkowite zerwanie związków między paserstwem a *complicite*, przeciwnie — ocalenie z tych związków tego, co na to zasługiwało⁷⁴. W efekcie — postawienie cezury między współdziałaniem a paserstwem wymaga poczynienia szeregu ustaleń o charakterze negatywnym (por. s. 59 niniejszego opracowania).

W prawie karnym radzieckim paserstwo jest przestępstwem *sui generis*, o ile nie było wcześniej obiecanie sprawcy przestępstwa głównego.

Zwraca uwagę dążność poszczególnych ustawodawców do możliwie syntetycznego ujmowania dyspozycji przepisów przewidujących odpowiedzialność karną za paserstwo, przy jednoczesnej tendencji do włączania w skład typu rodzajowego tego przestępstwa znamion je kwalifikujących i uprzywilejowujących. Przykładem obu tendencji jest kodeks karny Austrii; kodeksy karne RFN i RSFRG nie znają typu uprzywilejowanego paserstwa.

Łódź, maj 1989 r.

Katedra, Prawa Karnego UŁ

⁷³ Por. Dreher, *Strafgesetzbuch...*, s. 1210.

⁷⁴ Bouzat, Pinatel, *Traité de droit...*, s. 808.

Krzysztof Indecki

ÜBER DIE GESTALTUNGSWEISE DER HEHLEREI
ALS DES VERBRECHENS *SUI GENERIS*

(Rechtlich-historische Fassung)

Zusammenfassung

Gegenwärtige Strafgesetzbücher verstehen die Hehlerei als das Verbrechen *sui generis*. Solche Auffassung der Hehlerei ist verhältnismäßig neu, denn noch in den Strafgesetzbüchern des zwanzigsten Jahrhunderts bildete die Hehlerei eine Gestalt des Verbrechens, die der Hehlerei voranging. So war es zum Beispiel im Strafgesetzbuch Frankreichs 1810, in dem bis 1915 die Hehlerei complicité betrachtet wurde. Der Artikel zeigt, auf welche Weise die Absonderung der Hehlerei aus der Konstruktion der Teilnahme am Verbrechen geschah.

Die Vorstellung dieses Problems erfolgt auf Grund der ausgewählten deutschen, österreichischen, französischen und russischen Strafgesetzgebung.